

паперу, то у молодшому шкільному віці, за умов грамотного користування приладами й матеріалами, слід вказати на доречність застосування гумки.

У процесі роботи з фарбами вчителів необхідно звертати увагу на тримання пензля, під певним кутом до площини паперу, а не перпендикулярно до нього, а також на те, щоб учні не залишали пензлі в місткості для води, а клали їх поруч. В обох випадках це збереже пензлі від зносу і пошкоджень і зробить процес малювання більш приємним і творчим.

Таким чином, особливості організації творчої роботи молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва характеризуються механізмом художньої творчості дітей молодшого шкільного віку, спрямованістю їхньої творчої роботи, психічною регуляцією та досвідом, необхідним для виконання творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва.

Визначення та врахування вищезазначених особливостей містить величезні можливості для творчого й естетичного розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва, тому подальшої розробки потребують методичні аспекти підготовки вчителів, які засобами образотворчого мистецтва виховуватимуть розумну, духовно збагачену, розвинуту людину як особистість, яка не скута межами стереотипного мислення, з можливостями застосування своїх знань у різних сферах нашого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Психология искусства. – М.: Искусство, 1965. – 392 с.
2. Громов Е.С. Природа художественного творчества. – М.: Просвещение, 1986. – 237 с.
3. Игнатьев Е.И. Психология изобразительной деятельности детей. – М.: АПН РСФСР, 1959. – 190 с.
4. Лук А.Н. Юмор, остроумие, творчество. – М.: Искусство, 1972. – 183 с.
5. Неменский Б.М. Мудрость красоты. – М.: Просвещение, 1987. – 255 с.
6. Пономарев Я.А. Психология творчества и педагогика. – М.: Педагогика, 1976. – 280с.
7. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: МГУ, 1972. – 576 с.

УДК: 37.035.6 (477)

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ЦІННІСНА ОРІЄНТАЦІЯ У ВИХОВАННІ МОЛОДІ

Чепіль М.М., д. пед. н., професор

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто сутність поняття "українська національна ідея". Зроблено висновок, що метою національного виховання є плекання державотворчої молоді з високою національною свідомістю. Головним чинником формування національної свідомості має бути національна школа, яка змістом і формами роботи відповідає національно-культурним потребам України. Сучасна школа мусить пробудити в кожного громадянина України відповідальність за повноцінність свого життя, відповідальність за цілу Україну, державу.

Кожен урок і позакласний захід мають бути пронизані державницькою ідеологією, гуманністю, співчуттям як національними цінностями.

Ключові слова: українська національна ідея, національне виховання, державотворча молодь.

Чепиль М. УКРАИНСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ КАК ЦЕННОСТНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ / Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко, Украина.

В статье раскрыто содержание понятия "украинская национальная идея". Сделан вывод о том, что целью национального воспитания является формирование государственно-творческого, высоко развитого национального сознания молодежи. Главным фактором формирования национального сознания может быть школа, содержание и формы работы которой должны отвечать национально-культурным потребностям Украины. Современная школа должна пробудить у каждого гражданина Украины ответственность за всю Украину, государство. Каждый урок и внеклассное мероприятие должны быть пронизаны государственной идеологией, гуманностью, сочувствием как национальными ценностями.

Ключевые слова: украинская национальная идея, национальное воспитание, государствообразующая молодежь.

Chepil M. UKRAINIAN NATIONAL IDEA AS VALUE-ORIENTATION IN THE UPBRINGING OF YOUTH / Droghobich State pedagogical University named after Ivan Franko, Ukraine.

The essence of the nation "Ukrainian national idea" is considered in the article. The conclusion is made that the aim of the national upbringing is fostering state making youth with high national consciousness. The main factor of the formation of national consciousness has to be national school which with its contents and forms corresponds to the national-cultural needs of Ukraine. Modern school awakes in every citizen the responsibility for his life of full value, the responsibility for all Ukraine, the state. Every lesson and after-school assembly should be penetrated with state ideology, humanity, sympathy as national values.

Key words: ukrainian national idea, the national upbringing, state creation youth.

Розбудова Української держави, незалежність якої проголошена Декларацією про державний суверенітет України та Актом проголошення незалежності України, ставить на порядок денний важливе й невідкладне завдання - виховання справжнього громадянина й патріота рідної землі. З одного боку, молода держава повинна створити всі умови для виховання свідомих громадян, а з іншого, - заможну, духовно й матеріально багату, процвітаючу Українську державу збудують лише її палкі патріоти, об'єднані національною ідеєю - ідеєю незалежності й державності. Тому серед базових проблем теорії виховання – проблема національного виховання.

Українська державницька ідея - "це утвердження української нації у своїй духовній єдності та моральній відповідальності за будівництво незалежної України; це вироблення нових орієнтирів діяльності всього українства, нових ідейно-методологічних засад культурно-освітньої праці, нових принципів формування громадсько-політичних структур і стосунків" [4, 61]. Ідея державності України повинна сьогодні згуртувати представників різних партій, українців і представників інших народів для спільної наполегливої праці в ім'я незалежності України. На часі усвідомлення нами, українцями, себе державним народом. Державницька ідея повинна стати провідною в національній свідомості українця як етнічного, так і неетнічного, кожного громадянина України.

Вагомий внесок у створення національної системи виховання в Україні зробили О. Барвінський, Р. Білінський, М. Возняк, Г. Врецьона, М. Грушевський, Д. Донцов, О.В. Духнович, Г. Зарицький, Є. Згарський, О. Іванчук, І. Капустій, І. Кревецький, Я. Кузьмів, В. Липинський, М. Лозинський, С. Людкевич, М. Міхновський, О. Партицький, В. Пачовський, Г.С. Сковорода, М.Г. Стельмахович, С. Томашівський, К.Д. Ушинський, І. Франко, І. Ющишин. Із позицій сьогодення складовою української ідеї є дії, спрямовані на формування української народності, нації, національного характеру, національної свідомості і національного світогляду, а також боротьба за збереження і розвиток національної мови, культури, літератури, за створення національної школи, тобто боротьба за національне відродження.

Сучасні науковці визначають українську національну ідею як форму відображення в думці явищ життя, усвідомлення мети нації та принципу її пояснення, як переклад наших підсвідомих бажань на ясну мову понять. Національна ідея виступає як внутрішній чинник нації, тоді як зовнішнім виступає державність.

Національна ідея виходить з концепції пріоритету, воля якої не ідентична з сумою поодиноких волей; вона означає самоутвердження нації, забезпечення її свободи та незалежності. Українська національна ідея виходить з автохтонності української нації, вона є всеосяжною, і означає: державність, непідлеглість (суверенітет), соборність, тобто реалізація української національної ідеї постає як національний ідеал.

Мета даної статті: визначити сутність поняття "українська національна ідея". Українська ідея теоретично обґрунтована в працях М. Грушевського, Д. Донцова, В. Липинського, М. Міхновського та багатьох інших діячів української культури. Варто зазначити, що українська ідея знайшла своє відображення і в педагогічній думці Галичини кінця ХІХ - початку ХХ ст., оскільки саме туг вдалося обґрунтувати теоретичні засади національного виховання української молоді. Аналіз архівних джерел та історико-педагогічної літератури свідчить, що в досліджуваній період у Галичині на концептуальному рівні опрацьовувалася означена проблема. У ряді статей та програмних документів галицькими педагогами О. Іванчуком, І. Капустієм, І. Кревецьким, М. Лозинським, С. Томашівським, І. Франком, І. Ющишиним теоретично обґрунтовано зміст, завдання національного виховання, його принципи і засади.

Національне виховання розглядалося ними як природна потреба нації, що має виростати з її традицій і культурного стану, корінитися в її характері і звичках. У працях О. Барвінського, М. Возняка, Г. Врецьони, Г. Зарицького, Є. Згарського, О. Партицького та інших мета виховання трактувалася як "формування людини свого віку і свого народу", плекання і утвердження національних чеснот.

Галицькі педагоги (Я. Кузьмів, В. Пачовський, В. Пачовський, В. Січинський, С. Людкевич, Р. Білинський та ін.) вважали, що українська педагогіка на перший план повинна висунути національні цінності. Якщо школа є рідною за національністю і визнає ті самі ідеали, що й молодь, яка в ній навчається, то така школа буде національну свідомість, готує молодь до праці в ім'я свого народу. Школа, на їхню думку, повинна співпрацювати з сім'єю, церквою, громадськими організаціями. Тільки за цієї умови буде виховуватися свідомість органічної єдності з нацією. Школа, використовуючи різноманітні методи і засоби виховання, створює своєрідний фундамент цілої держави. Усе залежить від школи, від того, кого вона виплекає, то таким і буде **народ**, такою буде **державна**.

Українська державність - це "найвищий імператив у національному вихованні" [1, 3], а його основою, зазначалося в тодішній пресі, має бути українська ідея, оскільки саме від цього " залежить наше державне існування" [2, 39].

В. Пачовський, розвиваючи концепцію української системи виховання, особливу увагу звернув на виховання громадян, здатних до "конструкції держави". "Мусимо ...перетворити вихованням **державотворчої молоді** цілу націю... Народ мусить бути чимсь більше, як фактом, мусить стати ідеєю, поки може стати динамічною силою" [6, 110-111]. Школа повинна прагнути "виховати державотворче покоління, щоби витворити дійсну зрілу націю до великого завдання" [6, 111]. Національне виховання, як зазначав Я. Кузьмів, " у своїй найглибшій суті - це **творення і безупинне досконалення нації**" [6, 193].

Основним завданням школи, української преси, політики, церкви, діяльності культурно-освітніх товариств і громадських організацій міжвоєнного періоду було виховання "державно-творчих чеснот". "Без цього, - зазначає В. Целевич, - без внутрішньої перебудови української вдачі здобути державність буде все тільки нереальною мрією" [9, 88].

Вивчення педагогічних праць досліджуваного періоду дає підстави стверджувати, що мета національного виховання в українців пройшла шлях від національної автономії, потреби "затримання молоді при українській народності" (М. Возняк) до "здвигнення національної будови у всій цілісності" (І. Франко). Г. Врецьона, В. Ільницький, О. Партицький визначали мету виховання як формування національного характеру, волі, плекання таких чеснот, як побожність, терпимість, любов до рідної мови тощо.

На початку ХХ століття галицькі педагоги (О. Іванчук, І. Ющишин) ставили за мету національного виховання формування патріота-державника, який усвідомлює свою приналежність до нації і здатний побудувати власну державу. Мета державного виховання "не все йде в парі з метою національного виховання, і то не тільки недержавних народів, але навіть і державного народу" [3, 8-9], тому головним завданням української шкільної політики в Галичині стає націоналізація школи. Як зазначав М. Євшан, метою виховання був національно свідомий громадянин - патріот своєї нації і держави, для котрого громадянські обов'язки є почесною функцією [2, 38-41].

Як бачимо, найважливішим питанням є виховання одиниці для державного життя. Українці, за словами І. Франка, повинні "витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю ..." [7, 404], тобто виховати державотворчу, національно свідому молодь. Національна свідомість, - писав В. Целевич, - є тим, "що держить разом членів нації, що творить з мільонів одиниць стихійну спільноту в днях радості й горя. Національної свідомості не можна вирвати з душі одиниць ніяким насильством. Можна вбити людину, але немає способу вирвати з її серця національної свідомості. Як довго жевріє в серцях мільонів національна свідомість спільних змагань, так довго живе нація і немає сили її знищити" [7, 404].

На початку ХХ століття галицькі педагоги (О. Іванчук, І. Ющишин) ставили за мету національного виховання формування патріота-державника, який усвідомлює свою приналежність до нації і здатний побудувати власну державу. Мета державного виховання "не все йде в парі з метою національного виховання, і то не тільки недержавних народів, але навіть і державного народу" [3, 8-9]. Тому головним завданням української шкільної політики в Галичині стає націоналізація школи. Як зазначав М. Євшан, метою виховання був національно свідомий громадянин - патріот нації і держави, для котрого громадянські обов'язки є почесною функцією [2, 38-41].

Як бачимо, найважливішим питанням є виховання одиниці для державного життя. Українці, за словами І. Франка, повинні "витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю ..." [7, 404], тобто виховати державотворчу, національно свідому молодь. Національна свідомість, - писав В. Целевич, - є тим, "що держить разом членів нації, що творить з мільонів одиниць стихійну спільноту в днях радості й горя. Національної свідомості не можна вирвати з душі одиниць ніяким насильством. Можна вбити людину, але немає способу вирвати з її серця національної свідомості. Як довго жевріє в серцях мільонів національна свідомість спільних змагань, так довго живе нація і немає сили її знищити" [7, 404].

Отже, метою виховання стає плекання державотворчої молоді з високою національною свідомістю. Це було зумовлене еволюцією української національної

ідеї, яка в першій половині XIX ст. полягала у вимозі автономії Галичини у складі світобачення й світорозуміння, вірування. Мовне питання було завжди гострим і чутливим в Україні. Як і культура взагалі, так і освіта українців дуже часто були неадекватними їх мовному вираженню. Національний український інтерес нерідко виражався мовою іншого народу (німецького, польського, російського). Це наклало певний відбиток на психологію українців. З одного боку, було прагнення користуватися будь-якими мовами, виявляючи через них свою особистість, розвиваючи національну ідею. З іншого боку, - страждання від неможливості або труднощів самовиразу рідною мовою. "Заборона рідної мови у всьому житті нашому, - відзначав І. Огієнко, - довела тільки до руйнування. По школах винищили саму душу вкраїнську, перекручуючи її на московську. Освіта падала, бо в школі її давали мало, а позашкільну освіту кріпко забороняли" [5, 123 -124].

Тому в сучасних умовах важливо, щоб кожен громадянин усвідомлював об'єднуючу, державотворчу роль державної мови, розумів її значення для розвитку нації, бездоганно нею володів, активно сприяв її захисту та функціонуванню в усіх сферах суспільного життя, на всій території держави.

Для педагогічної теорії і практики важливо враховувати, що національні цінності не даються дитині від народження, а формуються в процесі розвитку особистості, набуття нею соціального досвіду, тому роль школи у формуванні національних цінностей у підростаючого покоління є особливою. У процесі навчальних занять і в позаурочній діяльності учні знайомляться з історією українського народу, його багатовіковою боротьбою за свободу і незалежність власної держави.

У кожної дитини маємо виховувати любов до Вітчизни, до самобутності свого народу, віри в його духовну силу і можливості, навчити осмислювати історію, культуру, мистецтво, духовні якості, традиції, обряди, державну і народну символіку. Для реалізації цих завдань необхідно створювати умови для оволодіння державною мовою, системою вчинків, яка мотивується бажанням служити інтересам України.

Отже, важливою умовою формування національної свідомості є забезпечення засвоєння дітьми знань з історії України, народного мистецтва, народних традицій, звичаїв, рідної мови, ознайомлення з досягненнями сучасної вітчизняної науки, культури. Важливим критерієм національної свідомості учнів є вміння обґрунтувати своє шанобливе ставлення до національних цінностей, здатність належно оцінювати культурні надбання інших народів, націй. Підготовка учнівської молоді до життя вимагає усвідомлення кожною особистістю свого місця, готовності до праці задля блага своєї сім'ї, свого народу. Вірність ідеалам народу формує в молодих людей відданість Батьківщині, готовність стати на її захист.

Яскравим виявом національної свідомості є відповідність поведінки дитини вимогам національного менталітету, дотримання нею в повсякденному житті основ народної моралі, сімейно-побутової культури, розвитку національної психології і характеру. А звідси і одне із основних завдань педагогіки - формування національної свідомості і самосвідомості як духовні цінності в підростаючого покоління.

Сучасна школа мусить наповнити нашу самостійну державу українським змістом, пробудити в кожного громадянина України відповідальність за повноцінність свого життя, відповідальність за цілу Україну, державу. Уся навчально-виховна система, кожен урок і позакласний захід мають бути пронизані державницькою ідеологією, гуманністю, співчуттям, толерантністю, честю, емоційністю і співпереживанням як національними цінностями, що виокремлюють українців з-поміж інших народів.

Педагоги мусять переконати учнів, що народ має робити ставку на власні сили. Відданість українській національній ідеї, любов до України, готовність захистити

рідну землю від будь-якого недруга визначає життєву позицію патріота України. Вихід України в ряд розвинених європейських держав неможливий без патріотів, відданих своїй землі. Саме такі люди можуть забезпечити демократичний розвиток України, що детермінується створенням умов для вільного розвитку особи, людини, нації.

Вищенаведене дозволяє констатувати, що формування національно-державницької свідомості учнівської молоді, здатної забезпечити успіх державного будівництва, є одним із основних завдань теорії і практики виховання. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку пов'язані з завданнями передання вихованцям соціального досвіду, успадкуванням ними духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формуванням незалежно від національної приналежності особистісних рис громадянина Української держави, духовності, трудової, моральної, розумової, естетичної, правової, фізичної та екологічної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галушинський М. Національне виховання. - Львів, 1920. – 32 с.
2. Євшан М. Національне виховання (Гадки і мрії) // Життя і мистецтво. - 1920. - Ч.2.- С. 38-41.
3. Магальяс С. Поради для освітників: Форми і методи освітньої праці. - Львів: Накл. Т-ва "Просвіта", 1933. - 96 с.
4. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Відп. ред. Ю. Римаренко. - К.: Довіра: Генеза, 1996.-942с.
5. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу (Репринтне відтворення 1918 р.) - К.: Довіра, 1992. - 141 с.
6. Перший український педагогічний конгрес, 1935. - Львів: Накл. Т-ва "Рідна Школа", 1938. -252с.
7. Франко І. Одвертий лист до галицької молоді // Зібрання творів: У 50 т. - К.: Наукова думка, 1986. - Т. 45. - С. 401 - 409.
8. Черненко А.М Українська національна ідея. - Дніпропетровськ: ДДУ, 1994.- 144 с.
9. Целевич В. Нарід, нація, держава. - Вінниця: СМК "Наш час", 1934. - 112 с.

УДК: 371.125:37.018.32

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З УЧНЯМИ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

Чернецька Ю.І., аспірант

Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Стаття присвячена проблемі роботи соціального педагога в школі-інтернаті з хворими дітьми: розкривається сутність та специфіка організації навчально-виховного процесу, розглядається зміст, форми та методи соціально-педагогічної діяльності в інтернаті, позаурочна робота, яка є невід'ємною частиною загального охоронного режиму в спеціальній школі.